8.වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම

සමාජයේ යහපත උදෙසා හිඟ සම්පත් බෙදා වෙන් කිරීමෙහි ලා වෙළෙඳපොළ යාන්ත්‍රණය අපොහොසත් වීම වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම යන්නෙන් අදහස් කෙරේ.

වෙළෙඳපොළ අසමත් වීමට හේතු

වෙළෙඳපොළ අසමත් වීමට පහත සඳහන් හේතු බලපායි.

- සම්පත් බෙදී යාම අකාර්යක්ෂම වීම
- ආදායම් බෙදී යාමේ විෂමතාව
- සාර්ව ආර්ථික අස්ථායිතාව

I. සම්පත් බෙදීයාම අකාර්යක්ෂම වීම

සම්පත් බෙදී යාමේ කාර්යක්ෂමතාව සඳහා අවශ්‍ය වන කොන්දේසිය වන මිල , ආන්තික පිරිවැයට සමාන වීම (P = MC) කොන්දේසියෙන් බැහැර ව කටයුතු කිරීම සම්පත් බෙදී යාමේ අකාර්යක්ෂමතාව යන්නෙන් අදහස් වේ.
ආර්ථිකය සතු හිඟ සම්පත් සමාජයට හිතකර අයුරෙන් බෙදී නොයාම නිසා සම්පත් බෙදී යාම අකාර්යක්ෂම වන අතර, ඒ සඳහා පහත සඳහන් හේතු බලපායි.

- පොදු භාණ්ඩ නොසැපයීම
- අර්ධ පොදු භාණ්ඩ ප්‍රශස්ත ව පරිභෝජනය නොවීම
- ශුභසාධන භාණ්ඩ ප්‍රශස්ත ව නොසැපයීම
- සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ සැපයීම
- පොදු සම්පත් අධි භාවිතය
- බාහිරතා සැලකිල්ලට නොගැනීම
- අපූර්ණ තරගය හා ඒකාධිකාරිත්වය
- අපූර්ණ තොරතුරු

➢ පොදු භාණ්ඩ නොසැපයීම

පොදු භාණ්ඩ

පොදු භාණ්ඩ යනු සාමූහික ව පරිභෝජනය කරනු ලබන භාණ්ඩ වේ.

පොදු භාණ්ඩවල ප්‍රධාන ලක්ෂණ

- ගෙවීමක් නොකරන පුද්ගලයන් අදාළ භාණ්ඩ පරිභෝජනයෙන් ඉවත් කළ නොහැකි වීම
- පරිභෝජනයේ තරගකාරිත්වයක් නොමැති වීම
- ගෙවීමක් නොකරන පුද්ගලයන් අදාළ භාණ්ඩ පරිභෝජනයෙන් ඉවත් කළ නොහැකි වීම
  පොදු භාණ්ඩයක් සැපයූ විට ගෙවීමක් කළ ද නොකළ ද සියලු දෙනාට ම පරිභෝජනය කිරීමට හැකියාව ලැබෙන නිසා ස්වාර්ථය උදෙසා කටයුතු කරන පාරිභෝගිකයෝ එම භාණ්ඩය සඳහා ගෙවීමක් කිරීමට නොපෙලඹෙති.
- එමෙන්ම ලාභය අරමුණු කර ගෙන කටයුතු කරන වෙළෙඳපොළ ආර්ථිකයක කිසිවෙක් එවැනි පොදු භාණ්ඩයක් නිපදවීම සඳහා සම්පත් වෙන් නොකරති.
- පරිභෝජනයේ තරගකාරිත්වයක් නොමැති වීම
- එක් පුද්ගලයකු විසින් කිසියම් භාණ්ඩයක් හෝ සේවාවක් හෝ පරිභෝජනය කිරීම නිසා වෙනත් පුද්ගලයකුට එම භාණ්ඩය ඒ ආකාරයෙන් ම පරිභෝජනය කිරීමේ හැකියාව අහිමි නොවීම පරිභෝජනයේ තරගකාරිත්වය නොමැති වීම යනුවෙන් අදහස් කෙරේ.
- මේ නිසා අතිරේක පාරිභෝගිකයකුගේ පරිභෝජනයේ ආන්තික පිරිවැය ශූන්‍ය අගයක් ගනී.
- ඔරලෝසු කණු, ජාතික ආරක්ෂාව, වීථි ආලෝකය, ප්‍රදීපාගාර වැනි දෑ පොදු භාණ්ඩ සඳහා නිදසුන් ලෙස දැක්විය හැකි ය.

මේ අනුව පොදු භාණ්ඩ සැපයීම සම්බන්ධයෙන් වෙළෙඳපොළ ක්‍රමය අසමත් වන බව පැහැදිලි වේ.

ගෝලීය පොදු භාණ්ඩ

සාම්ප්‍රදායික ව රටක් තුළ පවතින පොදු භාණ්ඩලවලට අමතර ව ජාතික දේශ සීමා ඉක්මවා ගිය ඇතැම් පොදු භාණ්ඩ ද පවතී.
මේවා ගෝලීය පොදු භාණ්ඩ ලෙස හැඳින්වේ.

ගෝලීය පොදු භාණ්ඩයක ලක්ෂණ

- පරිභෝජනයේ තරගකාරිත්වයක් නොමැති වීම
- ගෙවීමක් නොකරන අයට පරිභෝජනය සීමා කළ නොහැකි වීම
- එම භාණ්ඩවලින් ලැබෙන ප්‍රතිලාභ ලොව පුරා සිටින සියලු ම දෙනාට භුක්ති විඳිය හැකි වීම
- දැනුම, මූල්‍ය ස්ථායිතාව, ලෝක සාමය, වායුගෝලය වැනි දෑ ගෝලීය පොදු භාණ්ඩවලට නිදසුන් ලෙස දැක්විය හැකි ය.
- මෙවැනි පොදු භාණ්ඩ නොසැපයීම වෙළෙඳපොළ අසමත් වීමට හේතු වේ.

➢ අර්ධ පොදු භාණ්ඩ ප්‍රශස්තව පරිභෝජනය නොවීම

අර්ධ පොදු භාණ්ඩ

ධාරිතා මට්ටම කරා ළඟා වන තෙක් පරිභෝජනයේ තරග තරගකාරීත්වයක් දැකිය නො නොහැකි පරිභෝජනය සීමා කළ හැකි භාණ්ඩ අර්ධ පොදු භාණ්ඩ වෙයි.

අර්ධ පොදු භාණ්ඩයක ලක්ෂණ

- ධාරිතා මට්ටම උපරිමය කරා වන තෙක් පරිභෝජනයේ තරගකාරීත්වයක් දක්නට නො නොලැබීම
- පරිභෝජනය සීමා කළ හැකි වීම
- මහා මාර්ග, මුහුදු වෙරළ සහ කෞතුකාගාර වැනි දෑ අර්ධ පොදු භාණ්ඩවලට නිදසුන් ලෙස දැක්විය හැකි ය.
- උපරිම ධාරිතා මට්ටමට ළඟා වනතුරු අතිරේක පුද්ගලයෙකුගේ පරිභෝජනයක් ආන්තික පිරිවැය කෙරෙහි සැලකිය යුතු බලපෑමක් ඇති නොකරයි.
- එහෙත් මිලක් අය කිරීම හේතුවෙන් අදාළ භාණ්ඩය හෝ සේවාව හෝ අකාර්යක්ෂම ලෙස උපයෝජනය විය හැකි ය.
- එවිට එම භාණ්ඩය හෝ සේවාව හෝ සමාජීය වශයෙන් ප්‍රශස්ත මට්ටමට වඩා අඩුවෙන් පරිභෝජනය කිරීමට සිදු වේ.
- එමෙන් ම අර්ධ පොදු භාණ්ඩ සැපයීමේ දී නිෂ්පාදකයන් ආන්තික පිරිවැයට වඩා වැඩි මිලක් අය කළ හැකි ය.
- එවැනි අවස්ථාවල දී එම මිලට වඩා අඩු මිලක් ගෙවීමට සූදානම් පාරිභෝගිකයන්ට එම භාණ්ඩය පරිභෝජනය කිරීමේ හැකියාව අහිමි වන බැවින් සමාජීය වශයෙන් ප්‍රශස්ත මට්ටමට වඩා අඩුවෙන් පරිභෝජනය සිදු වේ.
- මෙවැනි තත්ත්වයන් මත අර්ධ පොදු භාණ්ඩ ප්‍රශස්ත ව පරිභෝජනය නොවීම සම්බන්ධයෙන් වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වේ.

➢ ශුභසාධන භාණ්ඩ ප්‍රශස්ත ව නොසැපයීම

ශුභසාධන භාණ්ඩ

පරිභෝජනයේ දී පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ ඉක්මවා විශාල වශයෙන් සමාජ ප්‍රතිලාභ ලැබෙන භාණ්ඩ ශුභසාධන භාණ්ඩ වේ

අධ්‍යාපනය, සෞඛ්‍ය හා සනීපාරක්ෂක සේවා ආදිය ශුභසාධන භාණ්ඩ සඳහා නිදසුන් ලෙස දැක්විය හැකි ය.

වෙළෙඳපොළ ක්‍රමය තුළ ශුභසාධන භාණ්ඩ සැපයීම සඳහා යොමු වීමක් සිදු නොවේ.

ඊට හේතුව එම භාණ්ඩ සැපයීමේ දී අදාළ පරිභෝජන තීරණ ගනු ලබන්නේ ඒවායේ බාහිර ප්‍රතිලාභ මුළුමනින්ම නොසලකා හැර එමගින් ලැබෙන පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ හා පිරිවැය පමණක් සැලකිල්ලට ගැනීමයි.

මේ නිසා ශුභසාධන භාණ්ඩයක පරිභෝජනය සමාජීය වශයෙන් ප්‍රශස්ත මට්ටමට වඩා අඩුවෙන් සිදු වේ. එය වෙළෙඳපොළ අසමත් වීමට හේතු වේ.

➢ සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ සැපයීම

අහිතකර භාණ්ඩ (අවගුණ භාණ්ඩ)

පරිභෝජනය නිසා අවශේෂ සමාජය කෙරෙහි ඍණ බාහිරතාවක් හෙවත් අහිතකර ඍණ පිරිවැයක් ඇති කරන භාණ්ඩ සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ (අවගුණ භාණ්ඩ) වශයෙන් හැඳින්වේ.

මත්පැන්, දුම්වැටි, මත්ද්‍රව්‍ය වැනි දෑ සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ සඳහා නිදසුන් වේ.

වෙළෙඳපොළ ඔස්සේ සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ සැපයීමේ දී එම භාණ්ඩ පරිභෝජනය කිරීමෙන් ඇති වන බාහිර පිරිවැය කෙරෙහි සැලකිල්ලක් නොදැක්වීම නිසා සමාජීය ප්‍රශස්ත මට්ටමට වඩා වැඩි නිෂ්පාදනයක් සිදු වන අතර සමාජීය ප්‍රශස්ත මට්ටමට වඩා පරිභෝජනය කිරීමට පාරිභෝගිකයන්ගේ පෙලඹීමක් ද සිදු වේ.

මේ නිසා සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ සැපයීම හමුවේ වෙළෙඳපොළ ක්‍රමය අසමත් වේ.

➢ පොදු සම්පත් අධි භාවිතය

පොදු සම්පත්

පරිභෝජනය සීමා කළ නොහැකි පරිභෝජනයේ තරගකාරීත්වයක් දැකිය හැකි සම්පත් පොදු සම්පත් වේ.

නිදසුන් : මත්ස්‍ය සම්පත්, තෘණ භූමි, වායුගෝලය

පොදු සම්පත් වල ලක්ෂණ

- පොදු සම්පත්වල පහත සඳහන් ලක්ෂණ දැකිය හැකි ය.
- ප්‍රතිලාභ ලබන්නන් හා පරිභෝජනය සීමා කළ නොහැකි වීම
- පරිභෝජනයේ තරගකාරිත්වයක් දක්නට ලැබීම

පරිභෝජනය සීමා කළ නොහැකි වීමත් පරිභෝජනයේ තරගකාරිත්වයක් පැවතීමත් නිසා ඕනෑ ම පුද්ගලයෙකුට පොදු සම්පත් කරා ප්‍රවේශ විය හැකි ය.
මේ නිසා පොදු සම්පත් අධිඋපයෝජනයට (අධි භාවිතයට) පාත්‍ර වී හායනයට ලක් වේ.
වෙළෙඳපොළ තුළ පොදු සම්පත් කාර්යක්ෂම ව උපයෝජනය කළ හැකි යාන්ත්‍රණයක් බිහි නොවීම නිසා එම සම්පත් අකාර්යක්ෂම ලෙස කළඳපොළ අසමත් වේ.

➢ බාහිරතා සැලකිල්ලට නොගැනීම

කිසියම් නිෂ්පාදන හෝ පරිභෝජන හෝ ක්‍රියාවලියක් නිසා වෙනත් පාර්ශ්වයන් මත ඇති කරන, එම නිෂ්පාදන හෝ පරිභෝජන හෝ ක්‍රියාවලියට සෘජු ව ම සම්බන්ධ වන පුද්ගලයා විසින් සැලකිල්ලට ගනු නො ලබන, ප්‍රතිලාභ හා පිරිවැය බාහිරතා යනුවෙන් හැඳින්වේ.
හිතකර බාහිරතා හා අහිතකර බාහිරතා යනුවෙන් බාහිරතා කොටස් දෙකකට බෙදෙන අතර, හිතකර බාහිරතා වන ධන බාහිරතා ලෙසත් අහිතකර බාහිරතා ඍණ බාහිරතා ලෙසත් හැඳින්වේ.
මෙම බාහිරතා සැලකිලිමත් නොවීම නිසා වෙළඳපල අසමත් වේ.

➢ අපූර්ණ තරගය හා ඒකාධිකාරිත්වය

- අපූර්ණ තරගය හා ඒකාධිකාරී වෙළෙඳපොළ තත්ත්වයන් යටතේ භාණ්ඩය සඳහා අය කරන භාණ්ඩයේ මිල ආන්තික පිරිවැය ඉක්මවයි.
- මේ නිසා සම්පත් බෙදී යාමේ කාර්යක්ෂමතාව සඳහා අවශ්‍ය කරන මිල හා ආන්තික පිරිවැය සමාන වීමේ (P=MC) කොන්දේසිය ඉටු නොවේ.
- මේ නිසා පාරිභෝගිකයා සූරා කෑමකට ලක් වන බැවින් වෙළෙඳපොළ අසමත් වේ.

➢ අපූර්ණ තොරතුරු

පාරිභෝගිකයාට හා නිෂ්පාදකයාට තීරණ ගැනීමට අවශ්‍ය කරන තොරතුරු වෙළෙඳපොළ මගින් සම්පූර්ණයෙන් නිවැරදි ව ලබා ගත නොහැකි වීම අපූර්ණ තොරතුරු ලෙස හැඳින්වේ.

වෙළඳපොලක් පූර්ණ තොරතුරු නොලැබී මෙහිලා බලපාන සාදක

- වෙළඳපොලක් පූර්ණ තොරතුරු නොලැබීම කෙරෙහි පහත සඳහන් සාධක බලපායි.
- ප්‍රචාරණය නිසා සැබෑ තොරතුරු විකෘත කොට දැක්වීම
- සංකීර්ණ තාක්ෂණික කරුණු පිළිබඳ ඇතැම් තොරතුරු ලබා දීමට අපහසු වීම්
- ඇතැම් ප්‍රතිලාභ පිළිබඳ අවිනිශ්චිතතා පැවතීම
- වෙළඳපොළෙන් පූර්ණ තොරතුරු නොලැබෙන විට නිෂ්පාදකයා හා පාරිභෝගිකයා ගනු ලබන සම්පත් බෙදී යාමේ තීරණ අකාර්යක්ෂම වේ

මේ අනුව පූර්ණ තොරතුරු නොලැබීම වෙළෙඳපොළ අසමත් වීමට හේතු වේ.

II. ආදායම් බෙදී යාමේ විෂමතාව

ආදායම් බෙදී යාමේ විෂමතාව යනු රටේ සමස්ත ආදායම හෝ සම්පත් සෑම පුද්ගලයෙකුට ම ජීවත් වීමට අවශ්‍ය ආදායම් මට්ටමක්වත් ලැබෙන අයුරෙන් සමස්ත ජනගහනය අතර බෙදී නොයාමයි

ආදායම් බෙදී යාමේ විෂමතා ඇති වීම කෙරෙහි බලපාන හේතු

- ආදායම් බෙදී යාමේ විෂමතා ඇති වීම කෙරෙහි බලපාන හේතු කිහිපයක් පහත දැක්වේ
- කැප කරනු ලබන ශ්‍රම ප්‍රමාණය
- අධ්‍යාපන මට්ටම
- උරුමයෙන් ලද දේපොළ ප්‍රමාණය
- සාධක මිල

මෙම සාධකවල ප්‍රතිඵල මත බිහි වන කුටුම්බ ආදායම් ව්‍යාප්තියේ විෂමතාවන් ඇති වන අතර ආර්ථිකයේ සම්පත් බෙදී යාම ද එම ආදායම් ව්‍යාප්ති රටාවට අනුව සිදු වේ.

ඒ අනුව අඩු ආදායම් ලාභීන්ගේ ඉල්ලුම සපුරාලීමට අඩු සම්පත් ප්‍රමාණයකුත්, වැඩි ආදායම් ලාභීන්ගේ ඉල්ලුම සපුරාලීම වැඩි සම්පත් ප්‍රමාණයකුත් වෙන් කෙරේ.

III. සාර්ව ආර්ථික අස්ථායිතාව

සාර්ව ආර්ථික අස්ථායිතාව යනු ආර්ථිකයක වරින් වර ඇති වන උච්චාවචනයන් ය.
සාර්ව ආර්ථික අස්ථායිතා පිළිබිඹු වන ප්‍රධාන දර්ශකයන් වන විරැකියාව, උද්ධමනය, ආර්ථික පසුබැසීම, හා ආර්ථික ප්‍රසාරණයක් දැක්විය හැක.
පෞද්ගලික පරිභෝජන අතිරික්ත වැනි සාධකවල ඇති වන වෙනස්කම් නිසා බොහෝ අවස්ථාවල සමස්ත ඉල්ලුමේ හට ගන්නා උච්චාවචන හේතුවෙන් ආර්ථිකයේ කෙටි කාලීන අස්ථායිතාවක් ඇති වේ.

බාහිරතා

බාහිරතා යනු කිසියම් නිෂ්පාදන හෝ පරිභෝජන හෝ ක්‍රියාවක් නිසා වෙනත් පාර්ශ්වයක් මත ඇති කරන නිෂ්පාදන හෝ පරිභෝජන හෝ ක්‍රියාවට සෘජුව ම සම්බන්ධ අය විසින් සැලකිල්ලට නොගන්නා ප්‍රතිලාභ හෝ පිරිවැයයි.

බාහිර පිරිවැය

වෙනත් පාර්ශවයක් වෙත ඇති කරන අහිතකර ප්‍රතිවිපාක බාහිර පිරිවැයක් ලෙස සලකනු ලැබේ.

බාහිර ප්‍රතිලාභ

වෙනත් පාර්ශවයක් වෙත ඇති කරන හිතකර ප්‍රතිවිපාක බාහිර ප්‍රතිලාභ ලෙස සලකනු ලැබේ.

- බාහිරතා හිතකර ප්‍රතිවිපාක හෝ අහිතකර ප්‍රතිවිපාක ලෙස ස්වරූප දෙකක් පවතී.
- හිතකර ප්‍රතිවිපාක ධන බාහිරතා ලෙසත් අහිතකර ප්‍රතිවිපාක සෘණ බාහිරතා ලෙසත් වර්ග කෙරේ.
- බාහිරතා අසල්වැසි ප්‍රතිවිපාක හෝ තෙවැනි පාර්ශව ප්‍රතිවිපාක ලෙස ද හඳුන්වයි.බාහිරතා උපදවන මූලාශ

බාහිරතා උපදවන මූලාශ්‍ර දෙකකි.

- නිෂ්පාදනය
- පරිභෝජනය

බාහිරතා ප්‍රභේද

ඉහත මූලාශ්‍ර මත හට ගන්නා බාහිරතා ප්‍රභේද 4කි. ඒවා නම්,

- නිෂ්පාදනයේ ඍණ බාහිරතා
- නිෂ්පාදනයේ ධන බාහිරතා
- පාරිභෝජනයේ ඍණ බාහිරතා
- පාරිභෝජනයේ ධන බාහිරතා

➢ නිෂ්පාදනයේ ඍණ බාහිරතා

නිෂ්පාදනයේ ඍණ බාහිරතා යනු කිසියම් නිෂ්පාදන කටයුත්තක් නිසා ඊට ඍජු සම්බන්ධතාවක් නොමැති බාහිර පාර්ශ්වයන්ට ඇති වන අවාසි හෙවත් අයහපත් බලපෑම් ය.

නිදසුන් :

අර්තාපල් බෝග නිෂ්පාදනයේ දී පාංශු ඛාදනය නිසා ජලාශවල රොන් මඩ තැන්පත් වීම නිසා සිදු වන හානිකර තත්ත්වය
කෘෂි භෝග සඳහා කෘමිනාශක භාවිතය හේතුවෙන් පරිසරය දූෂණය වීම හා ලෙඩ රෝග ඇති වීම

➢ නිෂ්පාදනයේ ධන බාහිරතා

නිෂ්පාදනයේ ධන බාහිරතා යනු කිසියම් කෘෂි නිෂ්පාදන කටයුත්තක් නිසා ඊට ඍජු සම්බන්ධතාවක් නොමැති බාහිර පාර්ශ්වයන්ට ඇති වන වාසි හෙවත් යහපත් බලපෑම් ය.

නිදසුන් :
මල් උද්‍යානයක් ඇති කිරීමෙන් මී මැසි පාලනයේ ඵලදායිතාව වැඩි වීම
වන වගා ව්‍යාපෘතිය නිසා ජල මූලාශ්‍ර ඇති වීම

➢ පරිභෝජනයේ ඍණ

බාහිරතා පරිභෝජනයේ ඍණ බාහිරතා යනු කිසියම් පරිභෝජන කටයුත්තක් නිසා එයට ඍජු සම්බන්ධතාවක් නොමැති බාහිර පාර්ශ්වයන්ට ඇති වන අවාසි හෙවත් අහිතකර බලපෑම් ය.

නිදසුන් :
දුම්පානය නිසා අවට සිටින පුද්ගලයන්ට ඇති වෙන අහිතකර බලපෑම
මෝටර් රථ භාවිතයෙන් පිටවන කාබන් ඩයොක්සයිඩ් වායුව නිසා සමාජයට අහිතකර බලපෑම් ඇති වීම

➢ පරිභෝජනයේ ධන බාහිරතා

පරිභෝජනයයේ ධන බාහිරතා යනු කිසියම් පරිභෝජන කටයුත්තක් නිසා එයට සෘජු සම්බන්ධතාවක් නොමැති බාහිර පාර්ශ්වයන්ට ඇති වන වාසි හෙවත් හිතකර බලපෑම් ය.

නිදසුන් :
බෝ වන රෝග සඳහා ලබා දෙන එන්නත් මගින් සියලු ම දෙනාට හිතකර බලපෑම් ඇති වීම
දෙමුහුන් වාහන (හයිබ්‍රිඩ්) භාවිතයෙන් සමාජයට සහ පරිසරයට වන හිතකර බලපෑම

කිසියම් නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියක් නිසා එහි සියලු ම පිරිවැය නිෂ්පාදකයා විසින් දරන්නේ නම් හෝ කිසියම් පරිභෝජන කටයුත්තක් නිසා එහි සියලු ම ප්‍රතිලාභ එම පාරිභෝගිකයාට හිමි වන්නේ නම් වෙළෙඳපොළ කාර්යක්ෂම වේ. නමුත් බාහිරතා නිසා එය එසේ සිදු නොවේ.
බාහිරතා නිසා පෞද්ගලික පිරිවැය හා සමාජ පිරිවැය අතරත් පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ හා සමාජ ප්‍රතිලාභ අතරත් වෙනසක් ඇති වෙයි.
පෞද්ගලික පිරිවැය නිෂ්පාදකයා සෘජුව ම සම්බන්ධ වීමෙන් දරන අතර පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ සෘජුව ම සම්බන්ධ වන පාර්ශ්ව වෙත හිමි වේ.

➢ බාහිර පිරිවැය

බාහිර පිරිවැය යනු කිසියම් නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියක් හෝ පරිභෝජන ක්‍රියාවලියක් හෝ නිසා බාහිර පාර්ශවයන්ට දැරීමට සිදු වන පිරිවැය වන අතර එම පිරිවැය අදාළ නිෂ්පාදන කටයුත්තට සම්බන්ධ නැති බාහිර කණ්ඩායම් විසින් දරනු ලැබේ.

➢ සමාජ පිරිවැය

කිසියම් නිෂ්පාදන කටයුත්තක් හෝ පරිභෝජන කටයුත්තක් හෝ නිසා සමස්ත සමාජය විසින් දරන පිරිවැය සමාජ පිරිවැය ලෙස හඳුන්වයි. පෞද්ගලික පිරිවැයට බාහිර පිරිවැය ගැළපීමෙන් සමාජ පිරිවැය තීරණය වේ.

සමාජ පිරිවැය = පෞද්ගලික පිරිවැය + බාහිර පිරිවැය

➢ බාහිර ප්‍රතිලාභ

බාහිර ප්‍රතිලාභ යනු කිසියම් නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියක් හෝ පරිභෝජන ක්‍රියාවලියක් නිසා බාහිර පාර්ශ්වයන්ට ලැබෙන ප්‍රතිලාභයක් වන අතර ඒ වෙනුවෙන් ගෙවීමක් සිදු නොකරයි.
සමාජ ප්‍රතිලාභ
පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභවලට බාහිර ප්‍රතිලාභ ගැළපීමෙන් සමාජ ප්‍රතිලාභ තීරණය වේ.

සමාජ ප්‍රතිලාභ = පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ + බාහිර ප්‍රතිලාභ

ආර්ථිකයේ සමාජ පිරිවැය හා පෞද්ගලික පිරිවැය අතර වෙනසක් පවතී නම් හෝ සමාජ ප්‍රතිලාභ හා පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ අතර වෙනසක් පවතී නම් හෝ මිල යාන්ත්‍රනය මඟින් සමාජයේ ප්‍රශස්ත ලෙස සම්පත් බෙදාහැරීමක් සිදු නොවේ.
පූර්ණ තරඟකාරී වෙළඳපොලක සම්පත් බෙදීයාමේ කාර්යක්ෂමතාව ඉටුවන්නේ මිල ආන්තික පිරිවැයට සමාන වන විටදීය.
එසේ නොවන අවස්ථාවල සමාජයේ ප්‍රශස්ත මට්ටමෙන් සම්පත් බෙදීයාමක් සිදු නොවේ.
බාහිරතා ධනාත්මක හෝ සෘණාත්මක හෝ කවර ස්වරූපයක් ගනු ලැබුව ද ඒවායේ ප්‍රතිඵලය වන්නේ සමාජ පිරිවැය හා පෞද්ගලික පිරිවැය අතර නොගැලපීම්ක් ඇති කිරීම හෝ සමාජ ප්‍රතිලාභ හෝ පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ අතර නොගැලපීමක් ඇති කිරීමයි.

❖ නිෂ්පාදනයේ සෘණ බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය

නිෂ්පාදනයේ සෘණ බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය පහත රූප සටහන ඇසුරෙන් පැහැදිලි කළ හැකි ය.

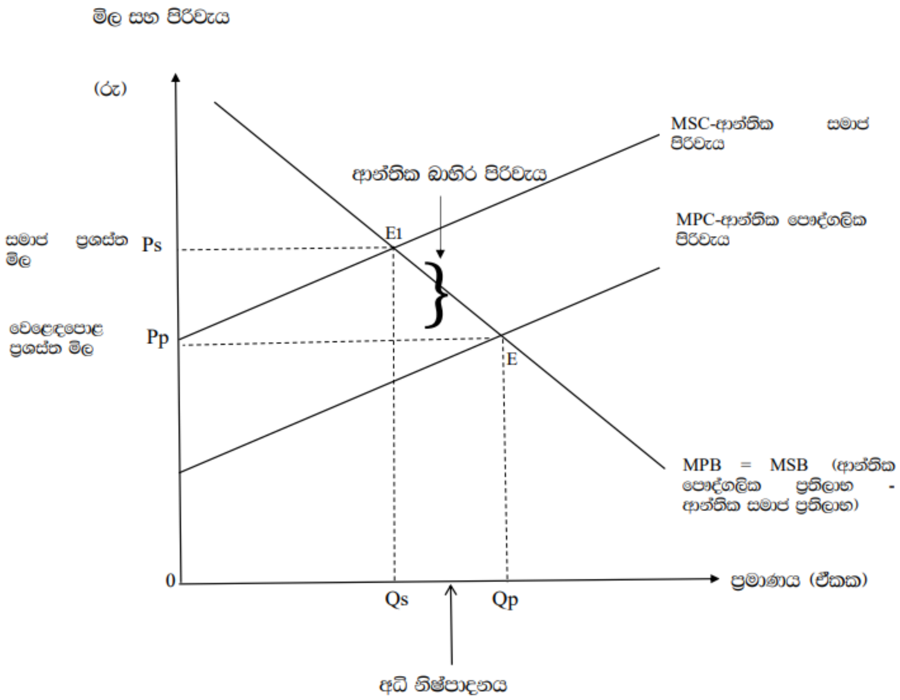

- ප්‍රස්තාර සටහනේ MPC වක්‍රය ආන්තික පෞද්ගලික පිරිවැය වක්‍රය වන අතර MSC වක්‍රය ආන්තික සමාජ පිරිවැය වක්‍රය වේ.
- භාණ්ඩ සඳහා ඇති ඉල්ලුම MPB වක්‍රයෙන් පෙන්නුම් කෙරේ.
- වෙළෙඳපොළ ක්‍රමයක ආන්තික සමාජ ප්‍රතිලාභ වක්‍රය (MSB) හා ආන්තික පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ වක්‍රය එක සමාන වේ.
- සමාජය සතු සම්පත් ප්‍රශස්ත ලෙස බෙදා වෙන් කරනුයේ ආන්තික සමාජ පිරිවැය ආන්තික සමාජ ප්‍රතිලාභවලට සමාන (E1) වන ලෙස නිෂ්පාදනය සිදු වේ නම් ය.
- පෞද්ගලික නිෂ්පාදනයේ සෘණ බාහිරතා ඇති වන විට ආන්තික සමාජ පිරිවැය ආන්තික පෞද්ගලික පිරිවැය ඉක්මවා යනු ඇත.
- ප්‍රස්තාර සටහනේ ආන්තික සමාජ පිරිවැය (MCS) වක්‍රය ආන්තික පෞද්ගලික පිරිවැය වක්‍රයට (MPC) ඉහලින් පෙන්නුම් කරයි.
- ප්‍රස්ථාර සටහනේ පෞද්ගලික නිමැවම් මට්ටම (වෙළෙඳපොළ සමතුලිත නිමැවුම් මට්ටම) (Qp) සමාජීය ප්‍රශස්ත නිමැවුම් මට්ටම (Qs) ඉක්මවා පවතී (අධිනිෂ්පාදනයක් ඇති වේ).

❖ නිෂ්පාදනයේ ධන බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය

නිෂ්පාදනයේ ධන බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය පහත දැක්වෙන රූප සටහන ඇසුරෙන් පැහැදිලි කළ හැකි ය.

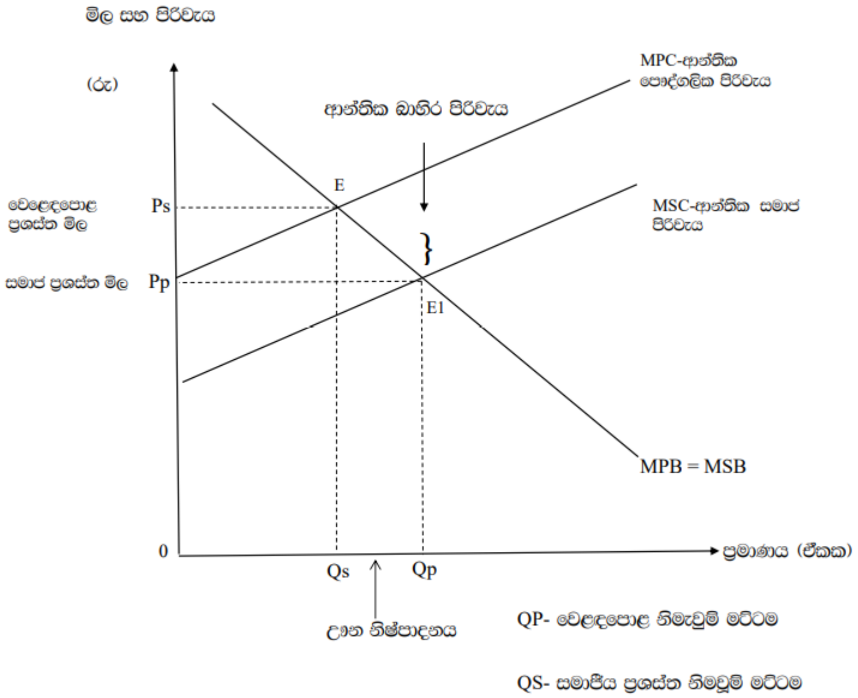

- නිෂ්පාදන ධන බාහිරතාවක දී පෞද්ගලික නිමැවුම් මට්ටම සමාජීය ප්‍රශස්ත නිමැවුම් මට්ටමට වඩා අඩු වේ (ඌන නිෂ්පාදනයක් පවතී).
- ඉල්ලුම් වක්‍රය මගින් (MPB) පෙන්නුම් කරන්නේ පාරිභෝගිකයන් තම පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ මත ඉල්ලුම තීරණය ගන්නා ආකාරය යි.
- ආන්තික පෞද්ගලික පිරිවැය වක්‍රය ආන්තික සමාජ පිරිවැය වක්‍රය ඉක්මවා පවතී.
- ප්‍රශස්ත නිමැවුම් මට්ටම තීරණය වන්නේ ආන්තික සමාජ පිරිවැය වක්‍රය ආන්තික සමාජ ප්‍රතිලාභ වක්‍රය ඡේදනය වන ලක්ෂ්‍ය පෙන්නුම් කරන ලක්ෂ්‍යයේ දී ය.

❖ පරිභෝජනයේ සෘණ බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය

පහත දැක්වෙන රූප සටහන ඇසුරෙන් පැහැදිලි කළ හැකි ය.

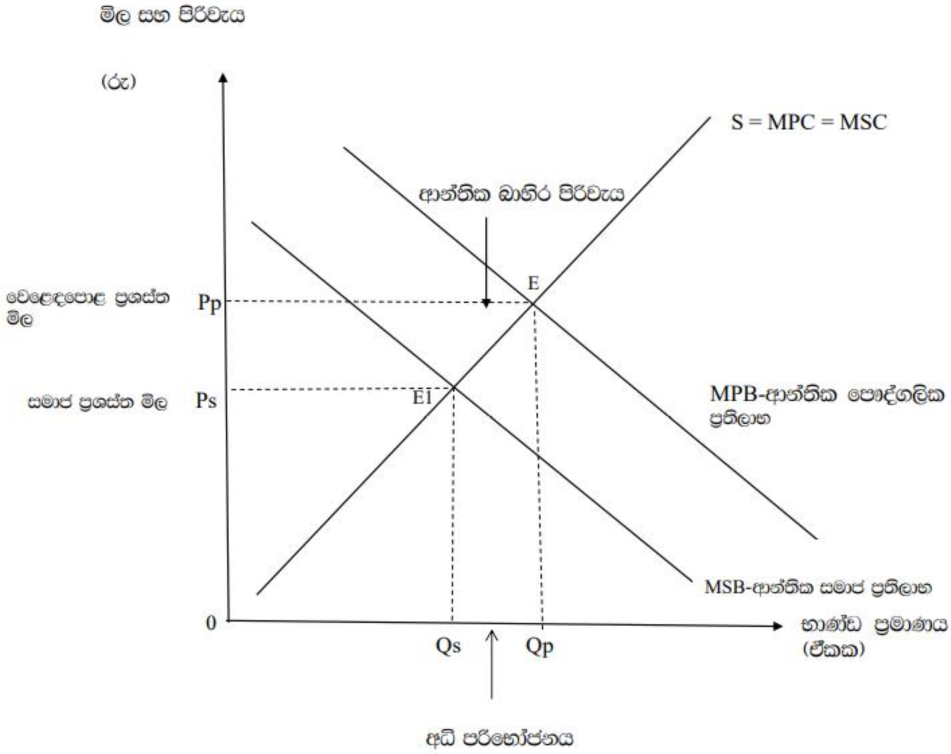

- ඉහත දැක්වෙන ප්‍රස්තාර සටහනින් ආන්තික පෞද්ගලික ප්‍රතිලාභ MPB වක්‍රය මගින් පෙන්නුම් කරන අතර ආන්තික සමාජ ප්‍රතිලාභය MSB වක්‍රය මගින් පෙන්නුම් කරයි.
- සැපයුම් වක්‍රය මගින් පෙන්නුම් කරනුයේ පෞද්ගලික ආන්තික පිරිවැය වක්‍රය යි.
- ඉහත භාණ්ඩය පරිභෝජනය කරන පාරිභෝගිකයා එමගින් පෞද්ගලික පිරිවැය පමණක් සැලකිල්ලට ගන්නා අතර ඔවුන්ගේ පරිභෝජන මට්ටම QP මගින් පෙන්නුම් කෙරේ.
- එහෙත් සමාජ ප්‍රශස්ත මට්ටම වන්නෙa QS ප්‍රමාණය වේ. මිල යාන්ත්‍රනය මගින් සමාජ ප්‍රශස්ත පරිභෝජන මට්ටම පෙන්නුම් නොකරන නිසා අධි පරිභෝජනයක් ඇති වේ.
- එමගින් සම්පත් බෙදී යාමේ අකාර්යක්ෂමතාවක් පෙන්නුම් කෙරේ.

❖ පරිභෝජනයේ ධන බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය

පරිභෝජනයේ ධන බාහිරතාවක දී වෙළෙඳපොළ අසමත් වීම සිදු වන ආකාරය පහත දැක්වෙන රූප සටහන ඇසුරෙන් පැහැදිලි කළ හැකි ය.

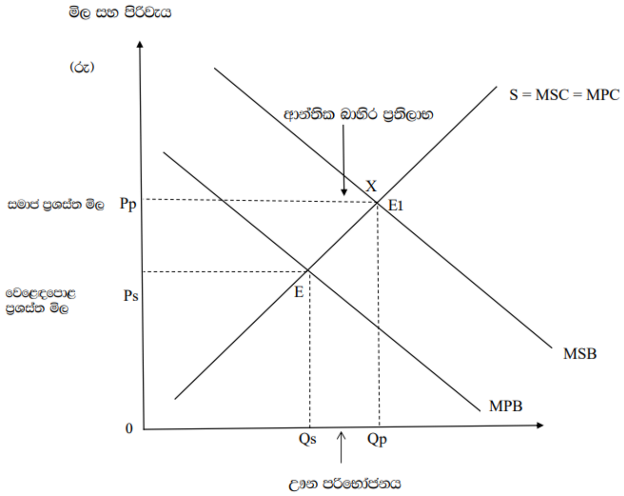

- පරිභෝජනයේ ධන බාහිරතා පවතින විට සමාජ ආන්තික ප්‍රතිලාභ පෞද්ගලික ආන්තික ප්‍රතිලාභ ඉක්මවා යනු ඇත.
- එහි දී වෙළෙඳපොළ සමතුලිත නිමැවුම් මට්ටම සමාජීය වශයෙන් ප්‍රශස්ත නිමැවුම් මට්ටමට වඩා අඩු ප්‍රමාණයක් වේ.

➢ බාහිරතා නිසා ඇති වන වෙළෙඳපොළ බිඳවැටීම් මගහරවා ගැනීමට ගත හැකි ක්‍රියාමාර්ග

බාහිරතා නිසා ඇති වන වෙළෙඳපොළ බිඳවැටීම් මගහරවා ගැනීමට ගත හැකි ක්‍රියාමාර්ග කිහිපයක් පහත දැක් වේ.

- පාරිසරික බදු පැනවීම
- බලපත්‍ර නිකුත් කිරීම
- ධන බාහිරතා සඳහා සහනාධාර ලබා දීම
- පෞද්ගලික කේවල් කිරීම
- රජය මගින් දඩ නියම කිරීම

<u>වෙළෙඳපොළ ආර්ථිකයක රජයේ කාර්යභාරය</u>

වෙළෙඳපොළ ආර්ථිකයක් තුළ රජය සීමිත එහෙත් වැදගත් කාර්යයක් ඉටුකරනු ලබයි .එය ප්‍රධාන වශයෙන් පහත පරිදි දැක්විය හැකිය.

I. සම්පත් කාර්යක්ෂමව බෙදා වෙන් කිරීමේ කාර්යභාරය .
II. ආදායම් හා ධනය සාධාරණව බෙදාහැරීම .
III. සාර්ව ආර්ථික ස්ථායීතාවය ඇතිකිරීම .
IV. තිරසර සංවර්ධනය උදෙසා පරිසරය රැක රැක ගැනීමේ කාර්යය.
V. ආර්ථික වර්ධනය හා සංවර්ධනය.
VI. වෙළඳපල යාන්ත්‍රණය කාර්යක්ෂම කිරීමට හා නෛතික හා ආයතනික රාමු ස්ථාපිත කිරීම (නියාමන කාර්යභාරය).

වෙළඳපල ආර්ථිකයක් හරහා භාණ්ඩ හා සේවා බිහිවන විට පෞද්ගලික අංශය තම ස්වාර්ථය වෙනුවෙන් තීරණ ගැනීමත් ,සමාජ කැමැත්ත නොසලකා හැසිරීමත් තුළ සම්පත් බෙදීයාම අකාර්යක්ෂම වේ .

I. සම්පත් කාර්යක්ෂමව බෙදා වෙන් කිරීමේ කාර්යභාරය

වෙළෙඳපොළ ආර්ථිකයක දක්නට ලැබෙන සම්පත් බෙදී බෙදීයාමේ අකාර්යක්ෂමතාවන් ඉවත් කිරීම සඳහා රජය පහත සඳහන් ක්‍රියාමාර්ග ක්‍රියාත්මක කරයි .
මේ සඳහා රජය පහත සඳහන් භාණ්ඩ සමාජ කැමැත්ත ඉටු වන පරිදි හැසිරවීමට කටයුතු කරයි .

- පොදු භාණ්ඩ -: පොදු භාණ්ඩ වලින් මිලක් අය කර ගත නොහැකි නිසාත් ලාභයක් ලැබිය නොහැකි නිසාත් වෙළඳපල ක්‍රමය පොදු භාණ්ඩ නොසපයයි.එහෙත් රජය මැදිහත් වී පොදු භාණ්ඩ සපයයි.

  උදාහරණ ;විදුලි පහන්,ඔරලෝසු කණු ,මාර්ග සංඥා,කාලගුණ අනාවැකි .

- අර්ධ පොදු භාණ්ඩ : වෙළඳපල ක්‍රමයේදී අර්ධ පොදු භාණ්ඩ ප්‍රශස්තව නොසැපයීම නිසා රජය විසින් අර්ධ පොදු භාණ්ඩ සැපයීම .

  උදාහරණ; මහාමාර්ග ,කෞතුකාගාර

- ශුභසාධන භාණ්ඩ : සුබසාධන භාණ්ඩ ප්‍රශස්තව සැපයීම සිදු නොවන නිසා උණ පරිභෝජනයක් සිදුවේ .මේ නිසා සුබසාධන භාණ්ඩ පරිභෝජනයට පෙළඹවීමට රජය මැදිහත් වේ .

  උදාහරණ; අධ්‍යාපනය,සෞඛ්‍ය සේවය ,සනීපාරක්ෂක සේවා

- අවගුණ භාණ්ඩ සීමා කිරිම: වෙළඳපල ක්‍රමයක් සමාජයට අහිතකර භාණ්ඩ අවගුණ භාණ්ඩ සමාජයට ප්‍රශස්ත මට්ටමට වඩා වැඩියෙන් නිපදවයි.රජයට ඒවා සීමා කිරීමට සිදුවෙයි.

  උදාහරණ; මත්ද්‍රව්‍ය ,මත්පැන්

II. ආදායම් හා ධනය සාධාරණව බෙදාහැරීම

සාධාරණ ස්ථාපිත කිරීම සඳහා රජයක් මගින් පහත දැක්වෙන ක්‍රියාමාර්ග ගනු ලබයි.

- අනුක්‍රමික බදු පැනවීම .
- ආදායම ධනය දේපළ මත බදු පැනවීම .
- අත්‍යවශ්‍ය භාණ්ඩ හා සේවා මත බදු ඉවත් කිරීම .
- නිවාස යෝජනා ක්‍රම හරහා නිවාස නොමැති පාර්ශ්වයන්ට රැකවරණය .
- වැඩි වශයෙන් පොදු භාණ්ඩ හා ස සුබසාධන භාණ්ඩ සැපයුම.
- ඉඩම් ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීම .
- ධන සමුච්චනය පිළිබඳ සීමා පැනවීම.

III. සාර්ව ආර්ථික ස්ථායිතාවය ඇති කිරීම

සාර්ව ආර්ථික ස්ථායිතාවය පවත්වා ගැනීමට උද්ධමනය හා සේවා වියුක්තිය ඉවත් කිරීමට රාජ්‍ය මූල්‍ය ප්‍රතිපත්තිය යොදා ගනු ලබයි .

IV. තිරසර සංවර්ධනය

ආර්ථික ,සමාජයීය හා පාරිසරික යන අංශවල තුලනාත්මක තව වැඩි දියුණු කිරීම ,එනම් තිරසර සංවර්ධනය සඳහා වූ වෙළඳපල ක්‍රමයක් කටයුතු නොකරන අතර රජය ඒ සඳහා මැදිහත් වේ.

V. නියාමන කාර්යභාරය

නීති පද්ධතිය,උසාවි,නියාමන ආයතන ආදිය ,ළමා රැකවරණය,වැඩිහිටි රැකවරණය වැනි කටයුතු සඳහා වෙළඳපොළ ක්‍රමයක අවධානය යොමු නොවන හෙයින් රජයේ ඒ සඳහා මැදිහත් වේ.

ආණ්ඩුව අසමත් වීම

වෙළෙඳපොළ අසාර්ථක වී මැඩ පවත්වා ගැනීම සඳහා රජය මැදිහත් වුව ද රජයේ අසමත් වීම් ද දක්නට ලැබේ .

ආණ්ඩුව අසමත් වීම යනු වෙළඳපල අසාර්ථක වී මැඩ පවත්වා ගැනීම සඳහා රජය විසින් ආර්ථිකය සඳහා කරනු ලබන මැදිහත්වීම් රාජ්‍ය අංශයට ආවේණික වූ ඇතැම් දුර්වලතා කරණ කොටගෙන අපේක්ෂිත ප්‍රතිඵල ලබා නොදී ආර්ථිකයේ තව තවත් අකාර්යක්ෂමතා බිහිවීමයි.

ආන්ඩුවේ අසමත්වීම් කෙරෙහි බලපා ඇති හේතු

1) ආණ්ඩුවේ ක්‍රියාකාරීත්වයේ දක්නට ලැබෙන දෘඪතාව

ආණ්ඩුවේ මැදිහත් වීම් වල දක්නට ලැබෙන එක් එක් එක් අහිතකර පැතිකඩ පැතිකඩක් වන්නේ නිරන්තර වෙනස්වන පරිසරයට අනුකූලව අදාල වෙනස්කම් ඇතිකර ඇති කර ගැනීමෙහිලා ආණ්ඩුවේ ප්‍රතිපත්ති අතිශයින් මන්දගාමී වීම යි.

2) දේශපාලන ස්වාර්ථය

දේශපාලකයන් සහ රාජ්‍ය නිලධාරීන් ස්වාර්ථය අරමුණුකොට ක්‍රියාකිරීමෙන් සම්පත් නාස්තියක් සිදු කිරීම. උදාහරණ ;මහාමාර්ග,රෝහල්,පාසල් ඉදිකිරීමේදී දේශපාලන අවශ්‍යතා පදනම් කරගැනීම.

3) ආණ්ඩුවේ ප්‍රතිපත්ති වල අවිදුර අවිදූර දෘෂ්ටිකත්වය

බොහෝ ප්‍රශ්න වලට විසඳුම් සෙවීමේ දී සෙවීමේදී කෙටිකාලීන දෘෂ්ටි කෝණයකින් බලා තීරණ කරා එළැඹීම.
එම නිසා දිගුකාලීන සමාජ ප්‍රගමන යන්ට අවශ්‍ය ප්‍රතිපත්ති හා සැලසුම් ක්‍රියාත්මක නොවේ .

4) අපූර්ණ තොරතුරු මත ප්‍රතිපත්ති කරා එළැඹීම:

අපූර්ව තොරතුරු නිසා ආණ්ඩුවේ ප්‍රතිපත්ති අකාර්යක්ෂම වීම.

5) සානුබල කෙරෙහි අහිතකර ලෙස බලපෑම

ආදායම් හා ධන ව්‍යාප්තියේ සාධාරණත්වය ඇති කිරීම සඳහා ආණ්ඩුව අනුගමනය කරනු ලබන ක්‍රියාමාර්ග සානුබල හා ඵලදායිතාවය කෙරෙහි අහිතකර ප්‍රතිඵල ඇති කරයි.

6) ආන්ඩුවේ මැදිහත්වීම් වලින් වැළකී සිටීමට කටයුතු කිරීම:

ආණ්ඩුවේ විවිධ නීති රීති හා නියාමනයන් ගෙන් වැළකී සිටීමට පුද්ගලයන් හා ආයතන කටයුතු කිරීම නිසා සැඟවුණු ආර්ථිකයක් බිහි වීමට ඉඩකඩ පැවතීම .

7) පරිපාලන වියදම් ඉහළ යාම

ආර්ථිකය තුල ආණ්ළ ආණ්ඩුවේ මැදිහත් වීම අතිශයින් පිරිවැය අධික ක්‍රියාවක් විය හැකිය .අදාල නීති රීති වලින් නියාමනයක් ක්‍රියාවට ගැනීමේදී ඒවායින් අපේක්ෂිත සමාජ ප්‍රතිලාභ එතරම් විශාල නොවීම නිසා අකාර්යක්ෂමතා පැන නැගිය හැකිය .

බදු මූලධර්ම හා බදු වර්ගීකරණය පිළිබඳව විමර්ශනය හා රාජ්‍ය අයභාරය

සාර්ව ආර්ථික ඉටුකර ගැනීම සඳහා ආණ්ඩුවේ වියදම් ,බදු අයකිරීම් සහ ණය ගැනීම් සඳහා වන අදාල වෙනස්කම් සිදුකිරීම රාජ්‍ය මූල්‍ය ප්‍රතිපත්තිය නම් වේ.

රාජ්‍ය බදු,රාජ්‍ය වියදම් සහ රාජ්‍ය ණය ප්‍රධාන රාජ්‍ය මූල්‍ය උපකරණයන්ය .රාජ්‍ය අයභාරය ලබා ගන්නා ප්‍රධාන මූලාශ්‍ර දෙකක් පවතී එනම් ,

- ❖ බදු ආදායම
- ❖ බදු නොවන ආදායම

බද්දක් යනු , පොදු අරමුණු උදෙසා රජය විසින් පුද්ගලයන් හා ආයතන වලින් ඒකපාර්ශවීය ලෙස අයකරන මුදලකි .එහි ලක්ෂණ පහත පරිදි වේ .

- රාජ්‍ය අධිකාරි බලය යටතේ අය කිරීම
- අනිවාර්යයෙන්ම කළ යුතු ගෙවීමක් වීම
- බදු ගෙවීම වෙනුවෙන් සෘජු ප්‍රතිලාභයක් බදු ගෙවන්නා ට හිමි නොවීම

ශ්‍රී ලංකාවේ වර්තමානයේ රාජ්‍ය ආදායම 9/10 ක් ම බදු වේ.පසුගිය 2019 වාර්තාව අනුව රාජ්‍ය ආදායම 12.6 යි,බදු ආදායම 11.6 යි .බදු රාජ්‍ය ආදායම් ප්‍රතිශතයක් ලෙස 92% යි.

බදු අය කිරීමේ අරමුණු

ප්‍රාථමික අරමුණු

1) ආදායම් අරමුණ -: ආණ්ඩුවේ වියදම් පියවා ගැනීම සඳහා සම්පත් සොයා ගැනීම.

ද්විතියික අරමුණු:

2) ආදායම් හා ධනය බෙදී යාමේ විෂමතාව අවම කිරීම :- ඉහල ආදායම් උපයන්නන් මත බදු පනවා ඔවුන්ගේ ආදායම් සීමා කිරීම මගින් ආදායම් විෂමතා අවම කිරීම.

3) සානුබල අරමුණු -: ආර්ථිකයේ හඳුනාගත් අංශවල අංශ වල ආයෝජනය අංශවල ආයෝජනයක් ධෛර්යමත් කිරීම හෝ අධෛර්යමත් කිරීම .

උදාහරණ -: විදේශීය සෘජු ආයෝජනය සඳහා බදු සහන

සිගරට් මත්පැන් ඔට්ටු ඇල්ලීම කැසිනෝ වැනි දෑ අධෛර්යමත් කිරීමට හා පරිසර දූෂණය හේතුවෙන් පොලිතීන් වාහන වැනි දෑ පරිහරණය අවම කිරීමට බදු පැනවීම.

4) ස්ථායිකරණ අරමුණු සාර්ව ආර්ථික අස්ථායි තාවන් අවම කිරීමට බදු ප්‍රතිපත්තිය යොදාගත හැකිය .එනම් බදුමගින් සමාහාර ඉල්ලුම කෙරෙහි බලපෑම් කිරීමයි.

උදාහරණ -: උද්ධමන යෙදී යෝජනා භාණ්ඩ මත බදු අඩු කිරීම
ආනයන බදු ඉහළ නැංවීම මගින් වෙළෙඳ හිඟය අවම කර ගැනීමෙන් බාහිර ස්ථායීතාවය අත්කර ගැනීම.

5) ආරක්ෂක අරමුණු -: දේශීය කර්මාන්ත ආරක්ෂා කිරීම.උදාහරණ ;ආනයන තීරු බදු පැනවීම .

6) කාර්යක්ෂමතාව ඉහළ නැංවීම සඳහා සම්පත් කළමනාකරණය කිරීම .

බද්දක ආර්ථික ප්‍රතිවිපාක

- ක්‍රය ශක්තිය පහළ බසී.
- පාරිභෝගික තේරීම් රටාව විකෘති වේ.
- සම්පත් බෙදාහැරීමේ කාර්යක්ෂමතාවය බලපෑම
- පොලිය මත බදු අය කරන විට ඉතුරු අධෛර්යමත් වීම.
- විදේශ වෙළදාම මත පිරිවැයක් බිහි කරයි.
- සමාහාර ඉල්ලුම පාලනය කරයි.
- සමාහාර සැපයුම පාලනය කරයි.

බදු අය කිරීමේ මූලධර්ම

I. සාධාරණත්වය
II. පිරිමැසුම් සහිතවීම
III. පහසුව
IV. නිශ්චිත වීම
V. කාර්යක්ෂමතාව
VI. නම්‍යශීලී වීම
VII. අනුකූල බව

I. බදු සාධාරණත්වය

ගෙවීමේ හැකියාව පදනම් කරගෙන බදු අය කළ යුතු බව (")සාධාරණත්වය " යන්නෙන් අදහස් වේ.ඒ සඳහා මූලික මූලධර්ම දෙකක් ඉටු විය යුතු වේ .එනම්

- ❖ තිරස් සාධාරණත්වය
- ❖ සිරස් සාධාරණත්වය

❖ තිරස් සාධාරණත්වය

මෙයින් අදහස් වන්නේ සමාන ආර්ථික හැකියාවන් ඇති පුද්ගලයින්ට සමාන ලෙස සැලකීමේ අවශ්‍යතාවයයි .එනම් එක සමාන ආදායම් ඇති පුද්ගලයන් එකම සමාන බදු බරක් දැරිය යුතු වේ ය යන්නයි

❖ සිරස් සාධාරණත්වය

මෙයින් අදහස් වන්නේ අසමාන ආර්ථික තත්වයන්හි සිටින පුද්ගලයින් කෙරෙහි අසමාන ලෙස සැලකීමේ අවශ්‍යතාවයයි. එනම් ආදායම වැඩි වන විට වැඩි බදු බරක් දැරිය යුතුය යන්නයි .

සාධාරණ බදු ක්‍රමයක් සඳහා ආර්ථික න්‍යාය තුළ ප්‍රකාශ වී ඇති ප්‍රධාන මූලධර්ම දෙකකි .එනම් ,

- ➢ ප්‍රතිලාභ මූලධර්මය
- ➢ ගෙවීමට ඇති හැකියාව පිළිබඳ මූලධර්මය

➢ ප්‍රතිලාභ මූලධර්මය

ප්‍රතිලාභ මූලධර්ම යෙන් අදහස් කරනු ලබන්නේ ආණ්ඩුව විසින් සපයනු ලබන සේවාවන් ගෙන් ප්‍රතිලාභ ලබා ගන්නා ප්‍රමාණය මත ආණ්ඩුවට බදු ගෙවිය යුතුය යන්නයි.

➢ ගෙවීමට ඇති හැකියාව පිළිබඳ මූලධර්මය

මෙයින් අදහස් වන්නේ විවිධ පුද්ගලයින්ගේ බඩු ගෙවීමේ ශක්තිය අනුව බදු අය කිරීම කළ යුතු බව යි.

II. මධ්‍යස්ථ බව හෙවත් කාර්යක්ශම බව

වෙළෙඳපොළ ක්‍රියාකාරීත්වයට මැදිහත් වීම අවම කිරීම තුළින් අනපේක්ෂිත ප්‍රතිවිපාක හෝ අධි බදු බර වළක්වා ගත යුතුය යන්න මෙහි අදහසයි .එනම් බදු නිසා ඇතිවන විකෘතිතා වැලැක්වීමයි.

අකාර්යක්ෂම බද්දක් මගින් මධ්‍යස්ථ බව උල්ලංඝනය වන විට ඇති වන ආර්ථික ප්‍රති විපාක.

- ආර්ථික සුභසාධනය පහත වැටීම
- බදු නිසා ඉතුරුම් හා ආයෝජන අධෛර්යමත් වීම.
- ලාභ මත පැනවෙන බදු වැඩි කිරීම මගින් ව්‍යවසායකත්වය අධෛර්යමත් වීම .
- සේවා නියුක්ති ආදායම් මත බදු පැනවීම නිසා ශ්‍රම සැපයුම ට බලපෑම් සිදු කළ හැකි වීම .

මේ අනුව අතිරික්ත බදු බරක් තිබිය නොහැක

III. පිරිමැසුම් සහිත බව

පිරිමැසුම් සහිත බව යන මූලධර්ම යෙන් අදහස් වන්නේ බදු අය ගෙවීමේදී බදු ගෙවන අයටත් එකතු කිරීමේදී ආණ්ඩුවටත් දැරීමට සිදුවන වියදම හැකිතාක් දුරට අඩු විය යුතු බවයි .එය වියදම් පරිපාලන හා අනුකූලතා යනුවෙන් කොටස් දෙකකින් සමන්විත වේ.

- පරිපාලන වියදම් යනු ආණ්ඩුවට බදු අය කිරීමේ දී දැරීමට සිදුවන වියදම් වේ
- අනුකූලතා වියදම් යනු බදු ගෙවන්නන්ට දැරීමට සිදුවන පිරිවැය යි.

මෙහිදී රජය බලාපොරොත්තු වන්නේ බදු එකතු කර ගැනීමට වැය කරනු ලබන වියදමට වඩා රජයට ලැබෙන බදු ආදායම වැඩි විය යුතු බවයි.එසේ නොවන විට රජයට ආදායමක් ඉපයිය නොහැකි වේ.

IV. පහසු බව

පහසු බව යනු යනු මූලධර්ම යෙන් අදහස් වනුයේ බදු ක්‍රමය හැකිතාක් දුරට සරල විය යුතු බවයි.බද්දක් නියමිත පරිදි ගෙවනු ලබන්නේ ද එසේ නැතහොත් බොහෝ අය එයින් වැළකී සිටීම සිටීමට උත්සාහ කරන්නේද යන්න බද්දක සරල බව විදහාපාන ලක්ෂණයක් වේ .